

Rutin för arbete med barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling

Barn- och ungdomsförvaltningen

Fastställd av kvalitetschef 2019-08-07,
Reviderad HT 22

Innehåll

Rutin för arbete med barns och elevers språk- läs- och skrivutveckling.....	1
1. Språkets och läsningens värde	3
2. Rutinens syfte och användning.....	3
Utforma en enhetsgemensam handlingsplan	4
3. Stödmaterial och teoribakgrund	4
4. Vad säger våra nationella styrdokument?	5
5. Lokala målbilder och hållpunkter.....	6
Barn- och ungdomsförvaltningens målbilder.....	6
Förskolans målbilder för arbete med barns språkliga och kommunikativa utveckling.....	6
Lokala hållpunkter för elevers språk-, läs- och skrivutveckling (F-2).....	8
Språk-, läs- och skrivutveckling åk 4-9.....	8
6. Delprocesser i rutinen.....	9
Främjande och förebyggande arbete	9
Observation, kartläggning/bedömning och analys	11
Tidiga insatser, åtgärder och särskilt stöd	12
Uppföljning, utvärdering, utveckling & utmaning.....	12
Överlämning och mottagande.....	12
7. Referenser	13

1. Språkets och läsningens värde

Språkets betydelse i samhället ökar. I skolan, på arbetsplatsen och i samhället i stort ställs allt högre krav på förmågan att ta emot och ge muntlig och skriftlig information. En väl fungerande språk-, läs- och skrivförmåga är en förutsättning för att alla barn och elever ska ha möjlighet att nå den kunskap, trygghet och framtidstro som de har rätt till. Tillgång till ett rikt språk och en väl fungerande läs- och skrivförmåga är en rättvis- och demokratifråga då dessa är förutsättningar för det livslånga lärandet (SOU, 2012).

Grunden för framtida läs- och skrivvanor inleds med en skriftspråklig socialisering i hem och förskola. Detta möte med språket skapar en betydande beredskap inför mötet med skolans kommande krav. Barnens språk-, läs- och skrivutveckling sker även i många andra sociala sammanhang. Hur denna miljö ser ut påverkar skriftspråksutvecklingen. Det formella och förebyggande språkliga arbetet inleds under barnets tid i förskolan¹⁶. Förskolan ska på alla tänkbara sätt stimulera och stödja alla barns språk-, läs- och skrivutveckling¹⁷. Detta arbete ska ske genom en systematisk, målinriktad språkpedagogik.

Ca 20 – 25 % av eleverna i skolan, och även populationen i stort, befinner sig i någon form av läs- och skrivsvårighet. Läs- och skrivsvårigheter kan bero på olika orsaker såsom språkliga faktorer, t ex. en svårighet att förstå och bearbeta språk, syn- och hörselnedsättningar, begåvningsfaktorer, neuropsykiatriska faktorer, mognad, för lite träning samt dyslexi etc. Alla dessa faktorer kan bl. a. leda till text- och läsförståelsesvårigheter.

2. Rutinens syfte och användning

Rutinen handlar om att stödja förskolornas och skolornas arbete kring barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling genom att:

- skapa kommundemensamma rutiner för att uppmärksamma och följa barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling på ett likvärdigt och systematiskt sätt i ett 1-16 års perspektiv,
- medvetandegöra det främjande och förebyggande arbetets samt de tidiga insatsernas betydelse för en framgångsrik språk-, läs- och skrivutveckling,
- tidigt upptäcka och sätta in åtgärder för barn och elever som behöver stöd i sin språk-, läs- och skrivutveckling. Detta vid minsta indikation eller så fort det befaras.

Rutin för arbete med barns- och elevers språk-, läs- och skrivutveckling ska användas av **samtliga** förskolor, grundskolor och grundsärskolor inom BUF. Att arbeta för att främja barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling är av stor vikt för barns och elevers skolframgång och en förutsättning för att barn och elever ska ha möjlighet att erhålla kunskap, trygghet och framtidstro.

Det är av stor vikt att verksamheten i förskolor och skolor utformas så att barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling främjas och utmanas så tidigt som möjligt. Med utgångspunkt i forskning kring barns och elevers läsning, styrdokument för förskolor och skolor har BUF utarbetat språkliga

målbilder för förskolan och hållpunkter för åk F-2 som komplement till statliga mål, riktlinjer och kunskapskrav.

De språkliga målbilderna för förskolan är ett stöd för självskattning kring undervisningens kvalitet och innehåll samt deras relation till läroplansmålen. Dessa målbilder är nära förknippade med de *matematiska målbilderna* (se bilaga 1) som har samma syfte - med ett matematiskt perspektiv.

Hållpunkterna i åk **F-2** ska ses som **lägsta godtagbara nivåer** för elevers språk-, läs- och skrivutveckling i slutet av varje årskurs de gäller för. Hållpunkterna för förskoleklass kan med fördel användas redan i förskolan för att synliggöra kontinuitet och progression i förhållande till de mål som förskolan ska ge varje barn förutsättningar att utveckla (Lpfö 18) kring språk och kommunikation.

Utforma en enhetsgemensam handlingsplan

Varje förskola, skola och grundsärskola ska, som en del i det systematiska kvalitetsarbetet, utforma och använda en **förskole/skolgemensam handlingsplan för språk-, läs- och skrivutveckling** som tar sin utgångspunkt i denna rutin. Syftet är att kvalitetssäkra, följa och följa upp barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling i ett 1-16 årsperspektiv. Genom att ta fram en handlingsplan synliggörs och medvetandegörs förskolans och skolans arbetssätt, pedagogiska förhållningssätt samt analysen av identifierade styrkor och utvecklingsbehov. All personal är delaktig i framtagandet och genomförandet, då ett medvetet arbete kring språk-, läs- och skrivutveckling är en integrerad och viktig del av barnens och elevernas hela vardag samt i alla ämnen.

Handlingsplanen behöver vara ett levande dokument som kontinuerligt uppdateras, utmanas och utvecklas i takt med förskolans/skolans förändrade styrkor och behov.

3. Stödmaterial och teoribakgrund

Till stöd för rutinen finns stödmaterialiet *Stödmaterial för Rutin för arbete med barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling* – som innehåller frågeställningar, definitioner av begrepp samt vägledning kring hur verksamheterna kan ta sig an rutinen (Halmstads kommun, 2022).

Dessutom finns det en kompletterande teoretisk bakgrund till rutinen som fördjupar vissa områden kring språk- läs- och skrivutveckling (både typisk såväl som icke-typisk) i förskola och skola utifrån vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet (Eklöf, E. & Kristensson, J, 2012).

4. Vad säger våra nationella styrdokument?

Denna skrift utgår från skollagen SFS 2010:800 3 kap 3 §:

Barnens och elevernas lärande och personliga utveckling

3 § Alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.

Från Läroplan för förskolan, Lpfö 18 kap 2.2:

Mål

Förskolan ska ge förutsättningar för varje barn att utveckla

- förmåga att lyssna på och reflektera över andras uppfattningar samt att reflektera och ge uttryck för egna uppfattningar,
- fantasi och föreställningsförmåga
- förmåga att använda och förstå begrepp, se samband och upptäcka nya sätt att förstå sin omvärld,
- förmåga att skapa samt förmåga att uttrycka och kommunicera upplevelser, tankar och erfarenheter i olika uttrycksformer som bild, form, drama, rörelse, sång, musik och dans,
- intresse för berättelser, bilder och texter i olika medier, såväl digitala som andra, samt sin förmåga att använda sig av, tolka, ifrågasätta och samtala om dessa,
- ett nyanserat talspråk och ordförråd samt förmåga att leka med ord, berätta, uttrycka tankar, ställa frågor, argumentera och kommunicera med andra i olika sammanhang och med skilda syften,
- intresse för skriftspråk samt förståelse för symboler och hur de används för att förmedla budskap,
- sin kulturella identitet samt kunskap om och intresse för olika kulturer och förståelse för värdet av att leva i ett samhälle präglad av mångfald samt intresse för det lokala kulturlivet,
- både det svenska språket och det egna nationella minoritetsspråket, om barnet tillhör en nationell minoritet,
- både det svenska språket och sitt modersmål, om barnet har ett annat modersmål än svenska,
- svenskt teckenspråk, om barnet har hörselnedsättning, är döv eller av andra skäl har behov av teckenspråk

Samt från Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr22 kap 2.2:

Mål

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola

- kan använda det svenska språket i tal och skrift på ett rikt och nyanserat sätt.

Från Läroplan för grundsärskolan, Lgrsär22 kap 2.2:

Mål

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundsärskola

- kan använda det svenska språket i tal och skrift på ett nyanserat sätt.

5. Lokala målbilder och hållpunkter

Barn- och ungdomsförvaltningens målbilder

Barn- och ungdomsförvaltningen har tre målbilder som en vision för riktningen på arbetet i våra förskolor och skolor.

Halmstads kommun har en visionsbild utifrån stadsvapnets tre hjärtan. De är Hemstaden, Kunskapsstaden och Upplevelsestaden. I Barn- och ungdomsförvaltningen definierar vi Kunskapsstaden genom dessa målbilder.

Barn- och ungdomsförvaltningens målbilder

Vi har ett demokrati- och kunskapsuppdrag

Vi utbildar världsmedborgare.
Alla barn och elever får de utmaningar och stöd de behöver för att kunna utvecklas så långt som möjligt.

Vi har en idé om lärande

Vi lär tillsammans i inkluderande, meningsskapande, kreativa, utmanande och undersökande miljöer.

Vi har en idé om verksamhetsutveckling

I våra förskolor och skolor undersöker medarbetarna effekterna av undervisningen och utvecklar verksamheten i ett kollegialt lärande.

Vidare har det arbetats fram lokala målbilder för förskolan med fokus på språk och kommunikation samt lokala hållpunkter för elevers språk-, läs- och skrivutveckling i åk F-2.

Förskolans målbilder för arbete med barns språkliga och kommunikativa utveckling

Målbilderna för språk och kommunikation är ett stöd för undervisningen och hur pedagogerna kan omsätta läroplanens mål och riktlinjer i praktiken utifrån Lpfö18. Målbilderna syftar till att säkerställa kvalitet och likvärdighet i Halmstads kommuns förskolor och är en del av det systematiska kvalitetsarbetet.

Målbilderna ligger till grund för planering, genomförande och uppföljning av undervisningen samt kan även användas för att få syn på varje barns förutsättningar att utveckla sina språkliga förmågor och färdigheter samt sin språkliga förståelse. Målbilderna återfinns i större format som bilaga i BUF:s Stödmaterial för Rutin för arbete med barns och elever språk-, läs- och skrivutveckling.

Målbilder - för arbete med barns språk-, läs- och skrivutveckling

Meningsskapande sammanhang

Pedagogerna lyssnar in barnen och:

- det pedagogiska arbetets syfte är tydligt och kopplat till styrdokumentet,
- anpassar miljön och utvecklar material som stegar utmaningarna i undervisningen,
- har ett tema-, projekt-, och innehållsinriktat förhållningssätt under hela dagen och över tid för att ge varje barn förutsättningar till berättande, reflektion och fördjupning.
- utmanar utforskande och undersökande i den pedagogiska miljön,
- skapar förutsättningar för nya upplevelser både inom och utanför förskolan. Nya upplevelser möjliggör vidgade samtal och ett utvecklat ord- och begreppsfröåd,
- klär situationer och händelser i ord och begrepp över hela dagen,
- använder adekvata, nyanserade och avancerade ord och begrepp samt korrekt meningsbyggnad,
- introducerar nya, ämnesspecifika ord och begrepp samt varierar och vidgar varje barns möte med olika textvärldar och genre,
- skapar förutsättningar för högläsning och textsamtal i många olika sammanhang och miljöer för varje barn,
- är skrivande och läsande förebilder, samt utvecklar och vidgar varje barns text- och läsförståelsestrategier, och
- har en aktiv närvaro i lek och en miljö som främjar och uppmuntrar barnens kommunikativa utveckling, lärande och välbefinnande.

Reflektion för barns och pedagogers fortsatta lärande och utforskande

Pedagogerna:

- och barnen dokumenterar och synliggör tillsammans barnens tankar och hypoteser utifrån undervisningens innehåll och använder dem i det fortsatta arbetet,
- observerar, dokumenterar och synliggör både gruppens lärprocesser och det enskilda barnets förändrade kunnande,
- och barnen reflekterar tillsammans kring dokumentationerna som utgångspunkt för personalens analys och planering,
- använder kontinuerligt och systematiskt olika verktyg för reflektion, så som digitala bilder, observationer, film, barnens alster och egna dokumentationer (analoga såväl som digitala), reflektionsprotokoll med mera, och
- ger varje barn förutsättningar att vara delaktiga i och kunna lära sig reflektera kring sitt lärande både genom lär- och dokumentationsväggar samt lärloggar i Unikum.

Dialogiska, flerstämmiga och utmanande miljöer

Pedagogerna lyssnar in barnen och:

- skapar dialoger med respekt för varje barns uttrycksätt och talutrymme samt visar en uppriktig vilja att förstå och tolka vad barnet/barnen menar,
- utmanar barnen genom att skapa olika typer av "lärandegrupper" utifrån barnens erfarenheter, förståelse, nyfikenhet och intressen,
- utmanar varje barns olika kommunikativa förmågor genom att erbjuda, många estetiska uttrycksformer, symboler/bilder och TAKK,
- uppmuntrar barnen att jämföra sina egna erfarenheter med det man upptäcker, utforskar, skapar, läser, skriver, berättar och samtalar om,
- uppmuntrar varje barn att använda, skapa och skriva med egna bilder, symboler, tecken och bokstäver, och
- tar till vara barns flerspråkiga repertoarer som resurser i lärandet.

Lokala hållpunkter för elevers språk-, läs- och skrivutveckling (F-2)

Hållpunkterna för åk F-2 kompletterar de kunskapskrav som finns i Lgr 22 i ämnena svenska och svenska som andraspråk i åk 1 och 3. Eleverna behöver emellertid ges förutsättningar att utveckla ett ämnesspecifikt ord- och begreppsörråd och skriftspråk i alla ämnen, varför **alla** lärare behöver ha ett medvetet förhållningssätt kring språk-, läs- och skrivutveckling. Hållpunkterna ska ses som **lägsta godtagbara nivåer** för elevers språk-, läs- och skrivutveckling i alla ämnen och ämnesområden i **slutet** av de läsår de gäller för.

Hållpunkt förskoleklass

Alla elever utvecklar en god fonologisk och fonemisk medvetenhet och har därmed en god grund inför den kommande formella läs- och skrivinläringen i åk 1. Alla elever har en effektiv bokstavskänedom. Alla elever utvecklar sin språk-, ord-, text- och läsförståelse samt sin förmåga att kunna kommunicera och reflektera kring detta i tal och skrift i olika sammanhang och för skilda syften.

Kompletterade hållpunkt för åk 1

Alla elever lämnar åk 1 med en fungerande avkodningsförmåga. Eleverna klarar av att skriva ljudenligt stavade ord för hand och med tangentbord. Eleverna uttrycker egna berättelser, erfarenheter, tankar och åsikter i tal och skrift samt utvecklar sin språk-, ord- och textförståelse.

Hållpunkt åk 2

Alla elever utvecklar sitt läsflyt, dvs. läser med god hastighet, ordigenkänning (med hjälp av ljudning och ortografisk läsning) och prosodi, samt sin språk-, ord-, text- och läsförståelse. Eleverna reflekterar och drar slutsatser kring innehållet med hjälp av olika förståelsestrategier. Eleverna använder sig av alla bokstäver i skrift och stavar elevnära ord med allt större säkerhet. Eleverna skapar enkla berättelser/faktatexter i skrift med början till viss struktur, dvs. inledning, handling och avslutning och utvecklar strategier för att ombearbeta sitt innehåll.

Språk-, läs- och skrivutveckling åk 4-9

För åk 4-9 utgör kunskapskraven i åk 6 och åk 9 ett stöd för det språk-, läs- och skrivutvecklande arbetet. Denna rutin ska tillämpas även för dessa årskurser och ett kompletterande stöd kan fås genom Skolverkets material *Nya språket lyfter*, *Språket på väg*, *Bygga svenska* samt BUF:s *Stödmaterial för Rutin för arbete med barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling*.

6. Delprocesser i rutinen

Rutin för arbete med barns och elevers språk- läs- och skrivutveckling består av olika delprocesser som hänger ihop. Dessa delprocesser är Främjande och förebyggande arbete, Observation, kartläggning/bedömning och analys, Tidiga insatser, åtgärder och särskilt stöd, Uppföljning, utvärdering, utveckling och utmaning samt Överlämning och mottagande. Alla dessa delprocesser behöver ingå i den förskole/skolgemensamma handlingsplanen.

Främjande och förebyggande arbete

Genom att förskolor och skolor systematiskt arbetar främjande och förebyggande ökar möjligheterna för barn och elever att utveckla förmågor så att de når kunskapskraven. De språkliga aktiviteterna behöver således genomsyra **all** undervisning. Mycket handlar om att skapa lärmiljöer där barn och elever möter en målmedveten och strukturerad språklig stimulans som inte begränsas till vissa isolerade arbetsmoment.

Det strukturerade arbetet som sker, med t ex. språklig och fonologisk medvetenhet, behöver ta sin utgångspunkt i barns och elevers olika erfarenheter och förutsättningar och kopplas till meningsfulla sammanhang. Ett främjande och förebyggande arbete är många gånger avgörande för barn och elever i riskzonen för språk-, läs- och skrivsvårigheter. Barn och elever som redan tidigt utvecklar en god språklig förmåga behöver utmanas ytterligare för att kunna nå så långt det är möjligt. Det kompensatoriska uppdraget gäller både barn och elever i behov av stöd och de som är i behov av särskilda utmaningar.

Elever med andra språk än svenska (t.ex. annat modersmål, minoritetsspråk och teckenspråk), ska i undervisningen dessutom ges möjlighet att utveckla dessa parallellt med det svenska språket.

Förskolan

Barns språk utvecklas i samspel med andra och under lekfulla och meningsfulla former. Studier visar att tidig **språklig stimulans** i form av språkligt samspel, högläsning och berättande inverkar både på tiden för barns lässtart och på deras framtida läsutveckling.

I förskolan och fram genom åren är det även av stor vikt att stimulera verbal och social kommunikation (pragmatik), språkförståelse (semantik), bygga upp ord- och begreppsförråd, uttal (fonologi) och grammatik, uppmuntra barnen att prata om böcker genom text- och boksamtal, främja fonologisk och fonemisk medvetenhet, utveckla skriftspråklig kompetens samt bokstavskänedom.

Barnen ska, utöver den verbala kommunikationen, även få möjlighet att kommunicera, reflektera och skapa berättelser genom olika estetiska uttrycksformer, så som t.ex. bild, form, rörelse, musik och lek.

Många barn i förskolan intresserar sig tidigt för symboler, bokstäver och ljud och det är viktigt att ta vara på denna nyfikenhet. Utan att egentligen kunna läsa lär sig många barn mycket om skriftens konventioner såsom läsriktning och namn på bokstäver. De tar även ofta in skriftspråket i sina lekar.

Barnen börjar så smått kunna skifta fokus från ordets innehåll till dess form i det som kallas språklig eller fonologisk medvetenhet. Detta är en förmåga som intimt hänger ihop med den första läs- och

skrivinläringen. De barn som har svårt för detta behöver extra stimulans för att vara rustade för den kommande skolstarten.

Barn behöver få med sig erfarenheter av assisterande teknik såsom tangentljudningsprogram, talsyntes, åldersanpassade ljudböcker samt andra digitala verktyg vilka kan användas i ett språk-, läs- och skrivutvecklande syfte redan i förskolan.

Förskoleklassen

I förskoleklassen behöver alla barn dagligen möta **språk- och skriftspråksutvecklande undervisning och aktiviteter**. Detta görs genom ett medvetet arbete med ord- och textförståelse, förförståelse, högläsning, textsamtal, språklekar och fonologisk/fonemisk medvetenhet som genomsyrar hela vardagen och som tar sin utgångspunkt i elevernas nyfikenhet, erfarenheter och olika förutsättningar.

Elevernas intresse för läsning och skrivning behöver utmanas genom en språk- och kunskapsutvecklande lärmiljö som stimulerar förmågan att kommunicera med tal- och skriftspråk samt andra estetiska uttrycksformer. Alla elever bör i förskoleklass bli väl förtrogna kring användningen av assisterande teknik och andra digitala verktyg då dessa har både en språkutvecklande och kompenserande funktion.

Åk 1-3

Det är viktigt att eleverna vid skolstart så snart som möjligt uppnår en **god avkodningsförmåga**, dvs kunna använda både **fonologisk** och **ortografisk** läsning på ett flexibelt och säkert sätt. Detta ställer krav på lärarens kunskap om olika läsinlärningsmetoder, läsförståelsestrategier och förmåga att se vad varje elev behöver.

Lärarens kunskaper i hur man undervisar nybörjarläsaren på ett effektivt och varierat sätt kan vara avgörande för hur det går för den enskilde eleven och då i synnerhet för elever i riskzonen för läs- och skrivsvårigheter. Det är viktigt att lärare behärskar flera metoder och strategier för att kunna vara flexibel utifrån elevernas behov av förförståelse, stöd och utmaning. Detta särskilt då det inte finns någon metod, strategi, något undervisningssätt eller material som i sig självt utvecklar elevers språk-, läs- och skrivförmåga.

Elevernas språkutveckling bör förankras i **kommunikativa processer** och i ett innehåll som tar **utgångspunkt i elevernas behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande**.

Skrivutvecklingen sker ofta som en gemensam process både för hand och med hjälp av digitala verktyg. Skrivandet innehåller en grundläggande handling bestående av inledning, händelseförlopp och avslutning och de kan använda olika strategier för symbolhantering, dvs. helordsskrivande samt ljudning. Enligt ett vidgat textperspektiv kan en text även innebära andra uttrycksformer såsom t.ex. en film, estetiska uttryck, en podd, en bildpresentation som eleverna kan använda för att presentera sin kunskap.

Åk 4-9

Språk-, text- och läsförståelse samt ord- och begreppsförråd utvecklas bl.a. genom att eleverna möter en variation av texttyper som bearbetas både enskilt och tillsammans. Olika texttyper kan t.ex. vara tryckta texter, ljud/talböcker, film, bild och andra estetiska uttrycksformer. Elevers läsförståelse är beroende av en aktiv undervisning kring läsförståelsestrategier. Syftet är att utveckla förmågan att reflektera över och förstå det lästa.

Med god läsförståelse menas att både kunna **läsa som avkoppling, att läsa med kritisk urskiljning samt att inhämta information ur olika slags texter**, vilket kursplanen i svenska uttrycker ska gälla för alla elever. Läsförståelse betraktas idag inte enbart som en kognitiv process; även läsarens ansträngning och motivation anses påverka läsförståelsen, likaså graden av engagemang. Lärarnas uppdrag är att väcka elevernas läsengagemang, motivation samt ge dem strategier, så att de både läser för att lära sig och för att få upplevelser genom läsningen.

Eleverna utvecklar nu sina texter mer och mer. De skriver för att berätta, beskriva, instruera samt att förklara. De kan ofta bearbeta sina texter på egen hand såväl som med input och respons från andra. Textproduktion involverar många fler modaliteter än endast det skriva ordet. Eleverna behöver bli väl förtrogna kring användande av flera olika texttyper i enlighet med det vidgade textbegreppet.

De flesta elever klarar av att avkoda med flyt när de når åk 4. För de elever som fortfarande har stora tekniska svårigheter att ta sig igenom en text är det av stor vikt att de redan tidigt, från förskoleklass, har lärt sig att använda assisterande teknik för att kunna kompensera för de svårigheter som uppstår i mötet med olika texter. Genom detta skapas möjlighet för ökad delaktighet och inkludering, tillgänglighet samt självständighet ur ett språk- och kunskapsutvecklande perspektiv.

Observation, kartläggning/bedömning och analys

Det är av vikt att **systematiskt följa och kartlägga** barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling. Genom pedagogers och lärares arbete med observation, kartläggning och bedömning kan barn och elever få återkoppling kring sin utveckling av förmågor och färdigheter. Med hjälp av kartläggningen/bedömningen får pedagoger och lärare syn på och möjlighet att utveckla den egna undervisningen.

All bedömning ska ha koppling till undervisningen, dvs. bedömningen ska spegla undervisningens innehåll. Den måste även ligga till grund för utveckling av undervisningen och inte enbart resultera i individuella insatser och åtgärder för de barn och elever som är behov av extra anpassningar och särskilt stöd.

Observationer för att följa barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling görs i det dagliga arbetet hela läsåret i både förskola och skola. Mer **formella kartläggningar** med hjälp av kvalitativt och kvantitativt material görs i skolan vid olika avstämningar under läsåret. Det är viktigt att det material som används inte styr bedömningen som görs, utan att materialet väljs utefter det lärande som ska bedömas.

Det är inte säkert att det material man använder följer den undervisning som eleverna har mött. Vi måste därför återkommande ställa oss frågan; Är kartläggnings/bedömningsmaterialet relevant i

förhållande till undervisning som bedrivits? Både informella och formella kartläggningar och bedömningar måste efterföljas av en **kvalitativ analys** som i nästa steg resulterar i omedelbara åtgärder på individ-, grupp- och/eller enhetsnivå.

Färdigheter och förmågor som behöver kartläggas är bl. a. elevers läshastighet, avkodning samt text- och läsförståelse. När en kartläggning görs är det viktigt att veta vad som bedöms och hur det bedöms. Vidare måste syftet vara tydligt, dvs. varför kartläggningen/bedömningen görs och hur arbetet och undervisningen fortskrider efter detta. Ett test ska enbart användas om det finns kunskap i hur det genomförs och analyseras.

Tidiga insatser, åtgärder och särskilt stöd

Observation, kartläggning/bedömning och analys ska alltid följas av tidiga **insatser och åtgärder** kopplade till den bedömning som har gjorts, de resultat som har konstaterats samt den efterföljande kvalitativa analysen. Det kan handla om att erbjuda fler flexibla pedagogiska strategier och stödstrukturer, vilka kan tillhandahållas genom att skapa en tillgänglig lärmiljö för alla (Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018).

Om barn och elever uppvisar någon form av svårighet kopplad till språk-, läs- och skrivutveckling behöver riktade tidiga insatser sättas in omedelbart då svårigheterna har uppmärksammats. För elever som riskerar att inte nå kunskapskraven för åk 1, 3, 6 och/eller 9 eller BUF:s hållpunkter för språk-, läs- och skrivutveckling, ska stödinsatser i form av extra anpassningar eller särskilt stöd sättas in (Skolverket, 2014).

Beslut om särskilt stöd dokumenteras och följs upp i ett åtgärdsprogram. De elever som däremot **lätt når kunskapskraven** kan behöva andra typer av åtgärder som istället syftar till att **utmana och stimulera** en ytterligare språk- och kunskapsutveckling. Åtgärder ska genomföras på individ-, grupp- och/eller enhetsnivå.

Uppföljning, utvärdering, utveckling & utmaning

För att avgöra om det förebyggande arbetet, de tidiga insatserna samt åtgärderna ger resultat är det nödvändigt att **följa upp, dokumentera och utvärdera arbetssättet** med regelbundna mellanrum. Med hjälp av dessa uppföljningar och utvärderingar kan **verksamheten utvecklas och utmanas** och på så sätt ge barnen, eleverna, lärarna och pedagogerna fler förutsättningar för egen utveckling och eget lärande.

Uppföljningar och utvärderingar ska leda till att undervisningen ses över, utvecklas och utmanas kontinuerligt. Det är således inte enbart barnens och elevernas utveckling som ska vara i fokus, utan även pedagogernas och lärarnas.

Överlämning och mottagande

Överlämningar och mottaganden sker kontinuerligt inom och mellan våra verksamheter. En överlämning mellan pedagoger och lärare vid olika slags övergångar, med fokus på språk-, läs- och skrivutveckling samt den tidigare undervisningen, har mycket stor betydelse för det förebyggande

arbetet och de tidiga insatserna. Den är även en viktig förutsättning för att kunna ta till vara och vidareutveckla barns och elevers kunskaper och förmågor.

Överlämningen ska ligga till grund för mottagande pedagogs och lärares planering samt kommande undervisning. Överlämningar och mottaganden ska utgå ifrån Unikums lärloggar, annan relevant dokumentation kring barns och elevers utveckling samt genomförd undervisning.

Vid övergångar mellan förskola och förskoleklass, mellan förskoleklass och åk 1 samt vid lärar-, avdelnings-/stadie- och skolbyte är det av vikt att fokus ligger på **barnens och elevernas starka sidor såväl som utvecklingsområden** vilket underlättar för mottagande lärare att ”ta hänsyn till varje enskild individs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande” (Skolverket, 2017a) redan vid terminsstart. Lärare kan utifrån detta vägleda barnen och eleverna med effektiva och flexibla strategier, strukturer och metoder.

7. Referenser

- Eklöf, E. & Kristensson, J. (2012). *Teoretisk bakgrund till Rutin för språk-, läs- och skrivutveckling*. Halmstad
- Halmstads kommun. (2022) *Stödmaterial för Rutin för arbete med barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling*.
- SFS 2010:800. *Den nya skollagen*. (2010) Stockholm: Svensk facklitteratur
- Skolverket (2014). *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. Stockholm: Elanders
- Skolverket. (2016a). *Att läsa och förstå – Kunskapsöversikt*. Stockholm: Elanders
- Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan Lpfö 18*. Stockholm: DanagårdLitho
- Skolverket. (2017a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet Lgr 11*. Stockholm: Elanders
- Skolverket. (2017b). *Läroplan för grundsärskolan LgrsÄ11*. Stockholm: Fritzes
- Skolverket. (2016b). *Nya språket lyfter*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2015). *Kvalitetsarbete i praktiken*. Stockholm: Ineko
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Kalmar: Lenanders grafiska AB